

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Brugstraat 5, Groningen
Status: BBP
Periode: 10 september 2003
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts.
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 26 december 2003

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

SITUERING/ STRUCTUUR

Brugstraat 5 ligt aan de noordzijde van de Brugstraat, in het bouwblok tussen de Brugstraat, Hoge der A, Turftorenstraat en Lutkenieuwstraat.

Het pand kent een complexe bouwmassa, samengesteld uit een voorgebouw, een aanbouw met een flankerende gang en een uitstek. Het voorgebouw bestaat uit een 'half dwarshuis' van twee bouwlagen met een zadeldak (evenwijdig aan de Brugstraat) en een tweelaags achterbouw onder een lessenaardak. Dit lessenaardak sluit aan op het zadeldak van het voorgebouw, zodat aan de achterzijde sprake is van een langgerekt, geknikt dakvlak.

Tegen de achtergevel van het voorgebouw staat een eenlaags aanbouw met een (korter) lessenaardak, afhellend naar het westen. Het voorste deel van deze aanbouw heeft een plat dak. Echter volgens oude bouwtekeningen had ook dit deel van de aanbouw aanvankelijk een kap, namelijk een schildeind van het voornoemde lessenaardak. Links van deze aanbouw bevindt zich een eenlaags gang met een plat dak. Het uitstek ligt in het verlengde van deze gang en bestaat eveneens uit één bouwlaag met een plat dak. Naast het uitstek ligt een binnenplaats, die nu overdekt is. Tegen de tuinmuur aan de oostzijde staat een restant van een pomp.

BOUWGESCHIEDENIS

Hoogstwaarschijnlijk vormden de panden Brugstraat 3 en 5 in eerste instantie een dwarshuis van twee bouwlagen met een zadeldak (evenwijdig aan de straat). Op die wijze staat het pand nog afgebeeld op de vogelvluchtplattegrond van Haubois (1643). Er lijkt geen sprake te zijn van een achterbouw of aanbouwen. Op enige afstand staat nog wel een achtervleugel, eveneens met een zadeldak evenwijdig aan de Brugstraat. De status van dit achterste gebouw is onduidelijk. Evenmin is bekend waar dit gebouw bij hoorde.

Op grond van de eikenhouten spanten en de balklaag (met consoles) boven de eerste verdieping lijkt een datering van dit 'dwarshuis' in de tweede helft van de 16de eeuw of de eerste helft van de 17de

eeuw waarschijnlijk. Het lijkt aannemelijk dat de naaldhouten sporenparen van jongere datum zijn (18de eeuw?), aangezien er hergebruikte eikenhouten sporen in de kapconstructie zijn aangetroffen. Deze sporen zijn wellicht afkomstig uit de oorspronkelijke kapconstructie. Overigens moet niet geheel worden uitgesloten dat de kern van het pand ouder is.

Over het verdere verloop van de bouwgeschiedenis zijn vooralsnog zeer weinig gegevens beschikbaar. In de 18de eeuw moet een grondige verbouwing hebben plaatsgevonden, tenminste bestaande uit de verhoging van het huis (verhoging van de gevels en de kapconstructie), aanpassing van de voorgevel (vensters met schuiframen op de eerste verdieping) en modernisering van de indeling en interieurafwerking (betimmering van de balklaag en schouw in de voorkamer op de eerste verdieping). In deze periode of enige tijd later kan ook de eenlaags aanbouw met lessenaardak (met een schild eind aan de voorzijde) tot stand zijn gekomen, al of niet met de flankerende gang.

Deze kadastrale minuut uit circa 1830 vormt een ijkpunt in de ontwikkeling van het gebouw. Volgens deze kaart was het 'dwarshuis' reeds gesplitst in twee afzonderlijke huizen: Brugstraat 3 en 5. Het perceel van Brugstraat 5 was nagenoeg geheel volgebouwd, waarbij de plattegrond in hoofdlijnen overeenkomt met de huidige situatie. Volgens deze kaart behoorde ook de achterliggende bebouwing (over de volle breedte van de beide percelen Brugstraat 3 en 5) en een achtergebouw aan de Kuipersplaats tot dit complex.

Op een verbouwing in de eerste helft van de 19de eeuw wijzen de achtruitsstolpramen van de vensters op de eerste verdieping van de voorgevel. Deze ramen kenmerken zich door de brede middenroeden met opgetimmerde latjes. Te oordelen naar de (gestileerde) tekening van de architect Clim Meyer uit 1958, bezat het pand een laat-19de-eeuws winkelpui.

Blijkens de opmetingstekening van 1929 ten behoeve van de aanleg van een huisriolering, bestond de begane grond uit een winkelruimte (gesitueerd in het 'halve dwarshuis') en een drietal kamers met een flankerende gang (waarvan de voorste was gesitueerd in de achterbouw onder het lessenaardak en de twee achterste in de eenlaags aanbouw aan de achterzijde, geflankeerd door de eenlaags gang). Deze indeling is verdwenen bij de verbouwing van 1958-1960, toen de gehele begane grond in gebruik werd genoemd als winkelruimte. Alle gevels, dwarswanden en de kapconstructie van het lessenaardak van de aanbouw werden opgevangen door stalen balken, die schuil gaan achter een verlaagd plafond van steengaas met stucwerk. Verder kreeg het pand een nieuwe winkelpui voorzien van een diep portiek en etalagekasten. Achter een van de etalagekasten ging een zelfstandige opgang naar de bovenwoning schuil. Aangezien alle woonruimten op de begane grond met deze verbouwing waren komen te vervallen, werd de woonruimte op de verdieping uitgebreid ter plaatse van de voormalige berging (de eerste verdieping van de achterbouw, onder het lessenaardak). Ontwerper voor deze verbouwing was de architect Clim Meyer te Amsterdam. De aanvrager was de Coöperatieve Wolfederatie te Alkmaar.

In 1970 werd de bovenwoning in gebruik genomen als bedrijfsruimte. In 1979 volgde een verbouwing, van de woonruimten op de verdieping tot magazijn, terwijl de zelfstandige opgang werd vervangen door een spiltrap in de winkel. De pui werd gemoderniseerd, waarbij niet alleen de toegang tot de bovenwoning kwam te vervallen maar ook de portiek en etalagekasten werden opgeruimd. Het ontwerp voor deze verbouwing was gemaakt door H. Rots uit Groningen, in opdracht van de Nederlandse Wolfederatie te Alkmaar.

BESCHRIJVING VOORGEBOUW

gevels

De voorgevel is een tweelaags lijstgevel (uit de 16de of 17de eeuw?), voorzien van een 19de-eeuwse gepleisterde afwerking met schijnvoegen. Op de begane grond bevindt zich een winkelpui uit 1978, die omstreeks 1990 enigszins gemoderniseerd is. De verdieping bevat drie hoge vensters met 18de-eeuwse, geprofileerde kozijnen en 19de-eeuwse achtruitsstolpramen. Bijzonder kenmerk voor deze ramen is de detaillering van de tweeruitsbovenlichten met brede middenroeden en opgetimmerde latten. De hoge borstwering heeft te maken met secondaire verhoging van het pand. De lange, slanke ankers behoren bij de balklaag boven de eerste verdieping.

De achtergevel van het tweelaags achterbouw (onder het lessenaardak) gaat gedeeltelijk schuil achter een aanbouw. De eerste verdieping van deze gevel is voorzien van een gepleisterde afwerking. Zowel de deur als het venster stammen uit 1958.

De top van de rechterzijgevel is gedeeltelijk in het zicht gekomen na de gedeeltelijk sloop van de bovenste verdieping van Brugstraat 3. Deze geveltop laat een verhoging zien, die bovendien nog gemarkeerd wordt door ingemetselde gekantrechte, naaldhouten balken. Opmerkelijk is het relatief flauwe beloop van de geveltop onder deze houten balken. Het metselwerk onder en boven de balken verschilt aanzienlijk: daaronder is sprake van een tienlagenmaat van 54 cm, daarboven van 45 cm. De schoorsteen hoort duidelijk bij de ophoging (tienlagenmaat: 47 cm). Op grond van deze tienlagenmaat valt de ophoging te dateren in de 18de eeuw.

beschrijving per bouwlaag

Het gebouw is voor een groot deel onderkelderd. In zijn huidige vorm stamt de kelder uit 1958-'60, inclusief de gewapend betonnen vloer en zoldering (vloer van de begane grond). Uit de verbouwingstekeningen van 1958 wordt duidelijk dat de kelders onder het achterste deel van het complex in die periode gesloopt moeten zijn in verband met de verlaging van het vloerpeil in dat deel van de winkel. Naderhand is het vloerpeil weer gelijk getrokken met de rest van de winkel. Toen is er geen nieuwe kelder aangelegd.

De begane grond is in 1958 verbouwd tot een langgerekte, ongedeelde winkelruimte, waarbij alle gevels en tussenwanden zijn gesloopt. Alleen ter plaatse van de ontsluiting van de bovenwoning werd een nieuwe wand opgetrokken, die weer gesloopt is bij de bouw van een nieuw trappenhuis in 1979. De ruimte is geheel voorzien van voorzetwanden en verlaagde plafonds, zodat er geen gegevens over oudere afwerkingen of constructies zijn.

De eerste verdieping van het 'halve dwarshuis' bevat aan de voorzijde een woonkamer en aan de achterzijde een trappenhuis met overloop en toilet. Het trappenhuis, de overloop en het toilet dateren in hun huidige vorm uit 1979. Voor 1958 bevond zich ter plaatse van het toilet een bedstede. De omvang van de woonkamer is tenminste sedert het midden van de 19de eeuw niet gewijzigd. Tegen de rechter zijgevel staat de schouw, voorzien van een (verbouwde) 18de-eeuwse houten schoorsteenmantel. In de beide zijkanten van deze schoorsteenmantel bevinden zich kastjes. Deze kamer heeft een ziende balklaag in vier balkvakken, waarvan de balken voorzien zijn van een vermoedelijk 18de-eeuwse omtimmering. Er is nog slechts een houten console bewaard gebleven, die gezien de profilering in de late 16de eeuw of vroege 17de eeuw wordt gedateerd. De oplegging van deze balken in de voorgevel is enigszins problematisch, aangezien er sedert tenminste de 18de eeuw slechts sprake is van drie vensters. Twee balken liggen net op de rand van een penant (tussen de vensters). De derde balk is ter plaatse van de oplegging sterk versmald, ten einde het venster zoveel mogelijk te ontzien.

De eerste verdieping van de achterbouw met lessenaardak is sedert 1970 in gebruik als een magazijnruimte. De toen aanwezige tussenwanden (uit 1958) zijn gesloopt in 1979, waarmee een ongedeelde ruimte tot stand kwam. De huidige interieur-afwerking bestaat uit gipsplaten. Naar verluidt was deze ruimte omstreeks 1920 in gebruik als een atelier voor George Martens en Alida Pott, beide lid van De Ploeg. Hiertoe zou een bovenlicht in het lessenaardak zijn aangebracht, naar ontwerp van Evert van Linge. Bij RO/EZ is hiervoor geen aanvraag aanwezig. Op de bouwtekening voor de aanleg van een huisriolering (1929) is inderdaad een smalle strook met bovenlichten te zien, vlak bij de achtergevel. Naderhand heeft deze ruimte nog als woonruimte gefunctioneerd (1958-1970).

De zolder van het 'dwarshuis' is een ongedeelde ruimte. Aan de voorzijde is een kleine zolderkamer afgescheiden, waarvan de wanden en het plafond van hout zijn. Tegen de rechter zijgevel staat een groot rookkanaal, rustend op een raveling in de vloerconstructie.

kapconstructie

De kapconstructie bestaat uit een reeks gekoppelde naaldhouten sporenparen, die worden ondersteund door een tweetal eikenhouten schaargebinten. Deze gebinten zijn voorzien van de gezaagde telmerken

II (oostzijde) en III (westzijde). Elk van beide schaargebinten bestaat uit twee krommers, een dekbalk en korbeels. Alle aansluitingen zijn uitgevoerd als pengatverbindingen met toognagels. Opvallend zijn de ijzeren ankers, die als blokkeels functioneren. Haaks op de gebinten liggen flieringen of wurmten, (oorspronkelijk) afgeschoord door middel van jachtbanden of windschoren. Het merendeel van deze windschoren is verdwenen. In verband met een secundaire verhoging van de kapconstructie zijn op de bestaande wurmten hulpconstructies aangebracht, bestaande uit stijltjes en horizontale balken ('nieuwe wurmten'). Hierop rusten naaldhouten sporenparen met hanebalken, voorzien van gehakte telmerken. Deze telmerken konden niet alle worden vastgelegd. Wel is duidelijk dat de sporenparen niet op volgorde staan. In het achterschild van de kap bevindt zich een hergebruikt eikenhouten spoor, voorzien van een merk: \\V\\.

De verhoging van de kapconstructie valt duidelijk te herleiden uit de bouwsporen in de gemene gevel tussen Brugstraat 3 en 5 (ook geconstateerd bij de gedeeltelijk sloop van Brugstraat 3), de ophoging van de borstweringen aan voor- en achterzijde en de hulpconstructies op de wurmten of flieringen.

BESCHRIJVING AANBOUW EN UITSTEK

De aanbouw dateert in opzet waarschijnlijk uit de 18de of vroege 19de eeuw. Immers, de bouwmasa staat reeds aangeduid op de kadastrale minuut van circa 1830. Aan de hand van de bouwtekeningen uit 1929 (aanleg huisriolering) valt te reconstrueren dat er sprake was van een smalle rechthoekige éénlaags aanbouw met een lessenaardak met schildeind (voorzijde). Links naast deze aanbouw bevond zich een gang, die de kamers in de aanbouw ontsloot. Deze gang bestond uit één bouwlaag met een plat dak. Bij de verbouwing in 1958 is de gehele indeling van de begane grond verdwenen. Het lessenaardak bleef weliswaar gehandhaafd, echter in ingekorte vorm: het schildeind aan de voorzijde is verwijderd ten gunste van een plat dak. Het kopeinde van het dak werd toen bekleed met houten delen.

In 1979 is de eenlaags achtergevel geblindeerd als onderdeel van de herinrichting van de winkel. De begane grond maakt deel uit van de winkel, waarvoor de oude indeling is gesloopt en de interieurafwerking geheel is vernieuwd. De kap is niet toegankelijk.

Het uitstek is tot stand gekomen in 1958, onder een bestaande overkapping en met integratie van een vrijstaand toilet op het achterterrein. In 1979 werd deze ruimte ingericht tot een pantry bij de winkel, waarvoor indeling en interieurafwerking nogmaals zijn vernieuwd.

WAARDESTELLING

Het pand Brugstraat 5 heeft hoge monumentwaarden, vanwege de bouwmasa van het 'halve dwarshuis' en de bijbehorende achterbouw, het 16de- of vroeg 17de-eeuwse casco van het dwarshuis (gevels/ muren, balklagen en kapconstructie), de schoorsteen tegen de gemene muur tussen Burgstraat 3 en 5 en de voorgevel. Bij de voorgevel zijn de 18de-eeuwse vensters en 19de-eeuwse ramen op de eerste verdieping inbegrepen. De constructie van de achterbouw onder het lessenaardak is onbekend, maar gezien de vermoedelijke datering in de 18de eeuw of vroeg 19de eeuw, moet rekening worden gehouden met positieve of hoge monumentwaarden voor de constructie. Van de indeling en interieurafwerking is alleen de voorkamer op de eerste verdieping van belang, met name vanwege de omtimmerde balklaag (met een console) en de schouw.

De aanbouw aan de achterzijde hebben indifferente monumentwaarden, aangezien alle gevels en tussenwanden op de begane grond zijn gesloopt. Het uitstek is van jonge datum (1958 en 1979) en heeft eveneens indifferente monumentwaarden.

AANBEVELINGEN

Nader onderzoek van het voorgebouw is wenselijk, zodra de zijgevels en/of de balklagen bij bouwwerkzaamheden in het zicht komen. Voorafgaande aan werkzaamheden in of sloop van de aanbouw aan de achterzijde is documentatie wenselijk, ten einde meer zicht op de bouwgeschiedenis van het perceel te verkrijgen.

Bijlage: Uittreksel uit het bouwdoosier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Brugstraat 5**
Bouwdossiernummer : B 10103
D.I.V. bezoek : 16 september 2003

1922

G. Martens krijgt een vergunning voor het vernieuwen van de voorgevel alsmede een vergunning tot wederopzegging tot het in gebruik hebben van de stoep.

1929

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën.

1942

Er wordt een materiaal aanvraag ingediend om een bouwvallige schoorsteen te herstellen.

1958

De Coöperatieve Wolfederatie te Alkmaar krijgt een vergunning om de indeling van de begane grond weg te breken ter vergroting van de winkel, de winkelpui in de voorgevel te veranderen en de kelderingang tegen de voorgevel te laten vervallen. Daarnaast: het wijzigen van de indeling op de eerste verdieping. Het werk wordt in 1960 voltooid. Clim Meyer uit Amsterdam is de architect van het bouwplan.

1970

Er wordt een vergunning verleend voor het in gebruik nemen van woonruimte voor bedrijfsdoeleinden.

1978

De Nederlandse Wolfederatie krijgt een vergunning voor het veranderen en samenvoegen met de daarboven gelegen winkelruimte. De bouwkosten bedragen f 60.000,-. Het werk wordt in 1979 voltooid. Henri Rots is de architect van het bouwplan.

H. Wierds